

RECENZE

KE SLÁVĚ SPORTU A UMĚNÍ

Eva Janáčková

Rostislav Švácha (ed.), *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění, Arbor vitae, Řevnice 2016.*

Rozsáhlá obrazová publikace s příznačným názvem *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění* přibližuje nejružnější způsoby zobrazování sportovních aktivit v českém a okrajově také světovém výtvarném umění. Sport představuje jako důležitou lidskou činnost, jejíž obsah se v průběhu dějin mnohokrát změnil. Z fyzického utužování a zábavy šlechty se v moderní době sport vyvinul ve formu boje za národní emancipaci a občanské svobody, v masovou podívanou, nástroj státní reprezentace a prostředek kontroly nad volným časem obyvatel, ale i ve způsob jejich osobní relaxace.

Kniha je vůbec první vědeckou publikací tematizující vztah sportu a výtvarného umění u nás. Navazuje na úspěšnou publikaci *Naprej! Česká sportovní architektura 1567–2012* (ed. Rostislav Švácha, Prostor, 2012), která se věnuje architektuře sportovišť a tělovýchovných institucí v českých zemích od 16. do 21. století. Obdobný časový rozptyl a respektování více méně chronologické linie přitom nabízí i předkládaná kniha, jež je rozdělena do pěti hlavních kapitol přibližujících pět symbolických významů sportovních aktivit: Sport jako noblesní zábava, Sport jako šlechtitel těla, Sport jako manifest modernosti, Sport jako politický nástroj a nakonec Sport jako metafora existence. Jedná se o ideovou koncepci Tomáše Wintera, jednoho z autorů knihy, která se ve výsledku ukázala jako velmi neotřelá a hlavně maximálně vhodná pro zvolené téma.

První kapitola z pera historičky umění Andrey Steckerové se zabývá pohybovými aktivitami raně novověké aristokracie. Šerm, jízda na koni nebo dvorský tanec jsou zde představeny jako noblesní zábava, která se nejvíce soustředila na svou estetickou a reprezentativní funkci. Důraz byl přitom kladen na kvalitní teoretickou přípravu umožňující správné provozování pohybových aktivit. A právě jemu včetně obou veřejných funkcí odpovídalo výtvarné zobrazování aristokratických sportů v 16. až 18. století. Konec kapitoly pak uzavírá známé zjištění, že lidé z vyšších vrstev společnosti věnovali tehdejšímu sportu daleko větší pozornost a péči než my dnes.

Editor knihy Rostislav Švácha v druhé kapitole rozebírá okolnosti vzniku tělocvičného spolku Sokol a vliv estetických teorií Miroslava Tyrše na uvedené hnutí, jež chápal jako paramilitární organizaci stejně jako novou alternativní církev. Připomíná také, že na těla sportovců se lidé od nepaměti dívají jako na symbol fyzické krásy a erotické přitažlivosti. Po-

hybovým cvičením, sokolským sletům i sportu obecně je proto vlastní určitá míra exhibicionismu a voyeurismu. A s tím je spojený kult mužského těla, zrozený už v antickém Řecku, který výrazně ovlivnil tehdejší výtvarnou scénu v souvislosti s dobovým nacionalismem. Sám Tyrš se pokusil definovat formální prvky českého národního umění na základě kreseb Josefa Mánesa, jež vznikaly podle atletických modelů. Stejně jako sokolové měli podle něj cvičit po česku, tak rovněž domácí umělci měli tvořit po česku, tedy zobrazovat postavy s mánesovsky příznačnou něhou, jemností a lyričností. Podle prvního náčelníka Sokola se to výtečně podařilo jak malíři Františku Ženíškovi, tak sochaři Josefu Myslbekovi. Oba docházeli pravidelně cvičit do pražské sokolovny, stejně jako třeba sochař Bohuslav Schnirch, jehož trigy nad vstupním portikem Národního divadla jsou charakteristické pevným objemem i měkce se vzdouvajícími svaly. Zcela odlišný přístup nalezneme podle Šváchy u generace raných českých modernistů, jako byl například Vojtěch Sucharda, Miloš Jiránek nebo Jan Preisler. Ačkoliv sami byli vášnivými Sokoly, ostře odmítali Tyršův program národního umění a jejich tvorba neprozrazuje žádné výraznější ideové sepětí se sokolským cvičením, jak tomu bylo v případech předchozí umělecké generace.

Třetí kapitola napsaná Tomášem Winterem se věnuje sportu jako manifestu modernosti. Jedním z důležitých témat českého moderního umění se stalo zobrazování velkoměstského života včetně jeho nejružnějších sportovních aktivit, jako je třeba bruslení, dostihy nebo tenis. Největší oblibu si získal bez pochyby fotbal, který byl zprvu podporován Sokolem. Jeho přístup se však velmi rychle změnil: spolkový časopis začal upozorňovat na přílišnou agresivitu a surovost fotbalu vedoucí k bezpočtu vážných zranění. A právě tento aspekt se stal terčem několika dobových karikatur. Poněkud vážnějšímu znázornění fotbalu se věnovali jeho náruživí fanoušci a propagátoři, malíři Miloš Jiránek a Jan Preisler. Až na několik málo obrazů Josefa Čapka byl pak zájem o sportovní tematiku zřetelně obnoven teprve v rámci poetismu na konci 20. let 20. století. A byl to právě Karel Teige, který horlivě propagoval sport jako součást hnutí. Vedle Nezvalovy Abecedy z roku 1926 proto vznikaly četné fotografické koláže, jež jsou zcela srovnatelné se soudobou avantgardní tvorbou v cizině.

Sport neunikl ani pozornosti diktátorů a demokratů, kteří do něj promítali své politické ideály. Využívali sport jako pomyslnou kulisu, jejíž pomocí vizualizovali své ideologické názory. Jak ukazuje čtvrtá kapitola z pera Milana Pecha, obzvláště efektivní se v tomto ohledu staly již sokolské sloty, jež našly své zpodobení v dílech například Tavíka Františka Šimona, Otakara Nejedlého nebo Oldřicha Blažíčka. Autor přitom neopomíná ani období nacionálního socialismu, kdy se zdravé, silné a sportem zušlechtnuté tělo stalo dokonalou metaforou německého národa. Obdobně také v Sovětském svazu měl sport ryze utilitární a ideologickou úlohu, z důvodu vymezení vůči „buržoaznímu“ sportu a tělovýchově používal zdejší režim pojem „fyzkultura“. Stranou Pechova zájmu nezůstaly samozřejmě ani spartakiády, téměř dokonalé pohybové ztělesnění komunistického režimu, dále Armádní výtvarné studio v čele s Janem Čumpelíkem nebo vyprázdňené normalizační plakáty či sociálně kritické projekty umělecké skupiny Guma Guar vzniklé po roce 2000.

Pátá kapitola Vojtěcha Lahody nazvaná Sport jako metafora začíná intelektuálním cvičením nad obrazem René Magritta *Zrada obrazů, neboli Toto není dýmka* z let 1928 až 1929. Přestože je na plátně namalována dýmka, velký nápis umístěný pod objektem nás upozorňuje, že „Toto není dýmka.“ Stejným způsobem můžeme přistoupit k obrazům sportovců: ačkoliv je na plátně zobrazen kupříkladu běžec, můžeme si říct, že to není běžec. Otázka pak zní, co to vlastně je, když ne znázornění konkrétního sportovce nebo sportu. Autor poté velmi citlivě a místy originálně odkrývá nezjevné významy sportovních motivů ve výtvarném umění, jako je třeba řecko-římský zápas, synchronizované plavání, cyklistika, baseball, motosport nebo závodní běh slavného Emila Zátopka, který nabízí překvapivé vizuální paralely k životu a dílu Franze Kafky.

Přestože je mezi pět hlavních kapitol včleněno ještě pět mikrostudíí přibližujících další aspekty sportu, jako je například téma ženské tělovýchovy v Čechách nebo vztah tance a sportu v době moderny, působí kniha velmi uceleným dojmem a její jednotlivé části jsou kvalitativně vyrovnané. Hlavní důraz je položen na vzájemné ovlivňování českého sportu a umění, což je velmi široké a hlavně náročné téma. Všichni autoři se s ním popasovali se ctí a publikace výrazně přesahuje obvyklé vědecké standardy. Velkým obohacením tématu by se do budoucna stalo jeho rozšíření o kapitoly německého a židovského sportu u nás. Turneři i jednotlivé židovské kluby, jako byly třeba Makabi, Hagibor nebo Bar Kochba, kladli značný důraz na svou vizuální reprezentaci a vznikaly i výtvarné práce reflektující jejich sportovní činnost. Přínosné by proto bylo jejich srovnání například se sokolskou produkcí.

Důležité je na závěr upozornit, že kniha sklízí úspěch nejen ve vědeckých kruzích, ale i na poli výtvarném. Publikace je mimořádně graficky zpracovaná, výtvarné úpravy se ujmul talentovaní designéři Tereza Hejmová a Štěpán Malovec, kteří na obálce i v celé knize uplatnili četné sportovní motivy. V 52. ročníku soutěže o Nejkrásnější českou knihu získala publikace zaslouženě první místo v kategorii výtvarného umění.

Odborná, ale zároveň i reprezentativní publikace *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*, iniciovaná předsedou Českého olympijského výboru Jiřím Kejevalem, je výsledkem rozsáhlejšího projektu připravovaného v olympijském roce 2016. Dalším hlavním výstupem se měla stát umělecká výstava uspořádaná v pražské Národní galerii, z jejíž realizace prozatím sešlo. Popřejme proto, aby se výstavní projekt brzy uskutečnil a kniha našla své další uplatnění jako doprovodná publikace výstavy.